

Bayle: Dictionaire Historique

Bogen

Pierre Bayle: *Dictionaire Historique et Critique*. Quatrieme Edition, revue, corrigée, et augmentée. 4 vol., Amsterdam, 1730.

Historisk og kritisk ordbog. Titellordet "ordbog" kan nemt misforstås, fordi man ved "ordbog" jo typisk tænker på en større eller mindre alfabetisk ordnet fortegnelse over ord, hvor disses korrekte stavning, ordklasse og evt. definition er oplistet.

For så vidt er dette værk ikke nogen ordbog, men et **leksikon**. Det dækker over en række emner, som leksikonets forfatter selv har udvalgt efter nøjere udtænkte kriterier.

Læg desuden mærke til ordene "**Historique**" og "**Critique**". Deri ligger dels, at artiklerne byggede på historisk forskning i erkendbare fakta så meget, som dette nu lod sig gøre på videnskabeligt grundlag. Derimod ikke på religiøse åbenbaringer, hvad der ellers i århundreder havde været den ultimative sandhedskilde.

Dels betyder "critique" overordnet set, at leksikonet hvilede på en ambition om at være **objektivt**. En sag skal ses fra to sider, også selv om sagen kan være omdiskuteret (eller måske netop derfor!). Bladrer man i værket, kan man se, hvor konsekvent og omhyggeligt forfatteren, Bayle, har komponeret teksten til hvert eneste opslagsord for netop at imødekomme dette krav om objektivitet.

Alene i kraft af denne **høje faglige og metodiske standard** kom *Bayles Dictionaire* til at danne skole for en lang række lignende udgivelser op gennem 1700-tallet.

Forfatteren

Pierre Bayle (1647-1709) levede i begyndelsen af oplysningstiden. **Fornuften, rationaliteten, var højeste autoritet**, i hvert fald for dem, der ønskede at tage livet og verden og de hidtil gældende sandheder herom op til kritisk revision. Jeg vil kunne forstå det! Hvis jeg ikke kan forstå det eller

erkende det med mine sanser eller min forstand, må jeg i gang med at studere det!

Den slags grundholdninger når folk sjældent frem til uden svære overvejelser og måske **opgør med hidtil gældende autoriteter**. Det kan være forældre, religion, medier og meget, meget andet – tænk bare på "fake news". For Bayles vedkommende skete det som led i et religiøst opgør, der gik hen over Frankrig – og store dele af Europa – i 1600-tallet. En overgang var han jesuit og gik på et højt renommeret jesuitisk gymnasium i Toulouse. Senere blev han calvinist, hvor man netop anlagde en mere nøgtern vurdering af åndelige spørgsmål. Ikke mindre vigtigt var, at Bayle var dybt fascineret af den berømte franske filosof **René Descartes (1596-1650**, ham med *Cogito, ergo sum*, "Jeg tænker, altså er jeg til") og den ligeså berømte hollandske filosof **Baruch Spinoza (1632-1677)**.

Selv måtte Bayle flygte fra Frankrig til **Nederlandene** for sine meningers skyld i 1680. Her var det da også, at skolens eksemplar af *Dictionaire* udkom i 1706.

Baggrunden

Som sagt: Værket er et leksikon – eller rettere: En "**encyklopædi**". Hvert enkelt opslag rummer en hel lille afhandling om et bestemt emne. Sigtet er ikke kun at gøre læseren klogere, herunder præsentere ham/hende for den nyeste forskning inden for et givet felt. Men valget af temaer og delemler, der er taget op, skal også gerne afspejle en totalopfattelse af virkeligheden og verden, som forfatteren eller værkets redaktør nu ser den. Det er en af grundene til, at der faktisk er mange mennesker, der den dag i dag kan finde på at læse et leksikon fra A til Z! Simpelthen for at bakke sig til rette med en **no-genlunde nuanceret helhedsopfattelse** af livet og virkeligheden. Og at gøre det udelukkende, fordi man er nysgerrig!

Hvorom alting er: *Bayles Dictionaire* er lidt af en **milepæl i europæisk "åndshistorie"**, altså fortællingen om, hvordan livsopfattelser og virkelighedsbeskrivelser og -forklaringer har udviklet sig. Selve værket med dets fire bind i folioformat og deres tæt, tæt beskrevne dobbeltspaltede sider med deres sindrige referencer og øvrige lærde apparat, er i sig selv en imponerende bedrift. Tænk engang: Det er én mands værk!

Men mindst lige så imponerende og tankevækkende er, at *Bayles Dictionaire* i de følgende år fik følgeskab af en række endnu mere omfangsrige leksikoner, mest berømt *Encyclopédie ou Dictionaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* ("Encyklopædi eller kritisk ræsonneret leksikon over videnskab, kunst og håndværk"), der udkom i 35 bind i årene fra 1751 til 1780.